# DIN ATLASUL LINGUISTIC AL ROMÂNIEI

## 1. CONSIDERAȚII ASUPRA METODEI

Anchetele pe teren cu chestionarul n o r m a l [1]), de 2200 întrebări, și cu cel d e s v o l t a t, de 4800 întrebări, s'au început definitiv [2]) în Aprilie 1930 și s'au continuat de atunci, aproape fără întrerupere. S'ar părea că numărul întrebărilor este cam redus. În realitate întrebările celor două chestionare sunt mult mai numeroase și iată de ce: Subt o chestiune se urmărește, la substantive, și forma singularului și cea a pluralului (deci sunt două întrebări), iar la un timp verbal (care figurează în chestionar iarăși ca o singură întrebare) se urmăresc de obiceiu șase forme de conjugare. Frazele, fixate pentru particularitățile morfologice și sintactice (în chestionarul normal peste o sută, în cel desvoltat trei sute cincizeci) — care trebue traduse de subiect din limba literară —, fiind transcrise în întregime, cuprind, foarte des, peste zece forme dialectale În chestionarul d e s v o l t a t sunt întrebări care urmăresc particularități folclorice și etnografice; răspunsul subiectului, interesând, în primul rând, din punct de vedere linguistic, este de asemenea transcris în întregime. Apoi, din fiecare sat, se adună diverse texte dialectale, mai reduse la

[1]) Întrebările chestionarului n o r m a l (Sever Pop) încep cu numărul 1 și se continuă până la 2160 La acestea se mai adaugă cele peste 40 din *Partea introductivă* În ancheta a doua, cea d e s v o l t a t ă (Emil Petrovici), întrebările se încep cu 2161 și se continuă până la 6960

[2]) Vezi DR V (1927—28), p. 905 și DR VI (1929—30), p. 660—661. Pentru principiile după care s'a făcut ancheta, v. și S. Pușcariu, *Pe marginea cărților* III, în DR. VI, p. 504—518.

BDD-A14801 © 1931-1933 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:56:13 UTC)

anchetorul chestionarului n o r m a l și mult mai numeroase în ancheta cu chestionarul d e s v o l t a t. Se mai adaugă, la fiecare punct al anchetei, diverse cuvinte interesante, notate de anchetor din conversația cu subiectul sau cu subiectele al căror graiu îl notează. Putem deci considera la peste cinci mii numărul întrebărilor în chestionarul n o r m a l și la peste șase mii în cel d e s v o l t a t.

Materialul de limbă care se adună se mai completează și prin *Partea introductivă* a chestionarului, care precede ancheta propriu zisă. Prin ea se urmărește, în general, numele dealurilor, munților, râurilor din sat și din hotarul satului, precum și numele satelor învecinate, toate cu rostirea dialectală. Se chestionează subiectul și despre numele de botez care se dau băieților și fetelor [1]) precum și poreclele care se obișnuesc în sat, atât între țărani, cât și cele pentru cei de neam străin.

Spre deosebire de anchetorii celorlalte atlase romanice, anchetorii ALR.-ului au chestionat, cu predilecție analfabeți, aceștea fiind mai conservativi în graiul lor [2]). Bărbații și mai ales cei care — în Provinciile alipite — au făcut armata după 1920, sunt mai inovatori, evită rostirile dialectale, considerându-le mai puțin « frumoase ». Din această pricină în Ardeal, Bucovina și Basarabia, anchetorii au căutat subiecte care n'au făcut armata după Unire, preferând, când s'a putut, pe cei care n'au făcut de loc armată [3]).

---

[1]) Sunt interesante observațiile subiectelor pe care le anchetăm. Singuri recunosc că acum femeilor le plac mai ales nume ca *Viorel*, *Virgil*, iar, pentru fete *Amalia*, *Letiția*, *Reghina*, în locul celor obișnuite: *Ion*, *Petre*, *Simion*, pentru fete: *Ana*, *Sofia*, *Paraschiva*, etc.

[2]) După o statistică făcută asupra celor 164 de sate anchetate cu chestionarul normal, următoarea este școala făcută de subiectele întrebate: 54 analfabeți, 29 care abia știu să-și scrie numele; 81 subiecte cu 3—6 clase primare. Dintre aceste subiecte numai 38 au obiceiul, mai des sau mai rar, să citească jurnale. Pentru ca să nu pomenesc decât pe ALIt (Atlasul Lingvistic italian), în cele 286 puncte, anchetate până în August 1931, Ugo Pellis a anchetat 48 analfabeți, 306 cu școală primară și 10 cu școala medie (Ugo Pellis, în *Atlante linguistico italiano*, publ. în « Società Filologica Friulana G. I. Ascoli, an. VII (1931), nr. 8—10, p. 24).

[3]) Din cele 164 de subiecte: 116 au făcut armata subt vechile stăpâniri, 20 n'au făcut niciodată serviciul militar La acestea se pot adăuga și cele 28 de subiecte — femei.

BDD-A14801 © 1931-1933 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:56:13 UTC)

Alte întrebări din *Partea introductivă* a fiecărui sat privesc pe subiectul anchetat. Am dat atenție numelui părinților subiectului, îndeletnicirii și originii lor. Vârsta subiectului ne-a preocupat în deosebi. Spre deosebire de celelalte Atlase [1]), am evitat subiecte subt 30 de ani, fiindcă acestea au făcut de curând armata sau școala subt regimul românesc. Subiectele ALR.-ului sunt mai numeroase între 40—60 de ani [2]). Am anchetat puține subiecte peste 70 de ani, fiindcă acestora sau le lipsesc dinții — o condiție la care n'am renunțat *niciodată* — sau nu aud bine și nu înțeleg întrebarea pusă, pe care n'am repetat-o decât în cazuri excepționale. Bătrânii sunt buni pentru folclor, unde rostirea nu este de-o importanță primordială. Într'o anchetă linguistică, ei obosesc repede, devin nervoși și sunt foarte susceptibili. Ancheta chestionarului *normal* nu s'a abătut dela principiul subiectului *unic* pentru fiecare punct anchetat.

Ca o c u p a ț i e, subiectele ALR.-ului sunt *numai* țărani care se îndeletnicesc cu agricultura. N'am exclus pe acei țărani care, *incidental*, ocupă funcții administrative în comună, sau se ocupă cu cărăușia, lucratul la pădure etc. [3]). Intelectualii nu sunt buni informatori pentru ALR., nu corespund normelor fixate, au mai accentuată tendința de modernizare. Des, participând la anchetă ca spectatori (căci nu admitem să contrazică subiectul și să-l influențeze) constată singuri că pentru prima dată aud în graiul satului câte un termen pe care-l dă subiectul. Particularitățile de

---

[1]) În ALIt. s'au anchetat subiecte și subt 20 de ani (nouă persoane) și peste 80 de ani (patru); v. Ugo Pellis, *o. c.*, p. 25.

[2]) După vârstă, dintre subiectele anchetei cu chestionarul normal 3 sunt între 20—29 ani, 20 între 30—39 ani, 63 între 40—49 ani, 54 între 50—59 ani, 19 între 60—69 ani, 5 între 70—75 ani.

[3]) După ocupație, subiectele ALR.-ului se grupează astfel. 42 gospodari fruntași, 75 de condiție mijlocie, 19 femei cu îndeletnicire casnică, 9 de condiție modestă, 6 foști sau actuali primari, 3 casieri comunali, 3 lucrători la pădure, 4 ciobani, 1 cântăreț la biserică, 1 vânător și 1 birjar. — În ALIt. figurează ca informatori: comercianți, măcelari, tipografi și chiar preoți (v. Ugo Pellis, *o. c*, p. 25). — Această statistică nu privește — ca și cele de până acum — subiectele întrebate cu chestionarul *desvoltat*, în care anchetă, urmărindu-se în amănunte și termenii diferitelor meserii, sunt chestionați și meseriași, însă numai pentru specialități. Aceasta pare a fi și situația în ALIt.

BDD-A14801 © 1931-1933 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:56:13 UTC)

fonetism local nu le observă și rămân foarte mirați când li se atrage atenția asupra acestora.

Anchetorii ALR.-ului n'au evitat subiecte-femei; dimpotrivă, constatând că sunt mai conservative în graiu, le-au preferat bărbaților, ori decâte ori au reușit să le convingă a da informații asupra graiului comunei. Femeile însă, fiind mai legate de gospodărie, dispun de mai puțin timp liber. De aceea anchetorii au avut posibilitatea mai rar și mai greu să chestioneze subiecte-femei [1]).

Cu chestionarul *normal* s'au anchetat, din Aprilie 1930 până în Octomvrie 1932 un număr de 164 localități, iar cu chestionarul d e s v o l t a t 30 de puncte românești și 3 minoritare (slave) [2]).

Alegerea punctelor s'a făcut după anumite criterii, care, rezumate, sunt următoarele: satul să fie vechiu; populația să fie, pe cât se poate, în majoritate românească [3]); să aibă o populație de peste 600 de suflete; distanța între puncte să fie de 30—50 km ; în sat să nu fie vreo fabrică, unde se adună populație din diferite regiuni. N'am evitat orașele, deși graiul lor modernizat nu corespunde nici în linii generale unei arii de 30—50 km. [4]). În orașe am căutat să anchetăm graiul dintr'o mahala, unde acesta s'a păstrat mai mult decât la centru.

---

[1]) Din cele 164 puncte studiate cu chestionarul normal, au fost subiecte-femei în 28 de sate. În general se poate spune că obținerea unei femei ca subiect se datorește ascendenței intelectualilor satului (preotului și învățătorului) care trebue să o convingă de utilitatea și importanța lucrării anchetorului, asigurând-o că face un lucru « bun » și « însemnat ».

[2]) V. lista comunelor anchetate de S. Pop, la sfârșitul acestui articol, iar a celor anchetate de E. Petrovici, la articolul *Mână* cu pluralul

[3]) Nu s'au evitat nici sate cu populație minoritară. Ca dovadă poate servi și următoarea statistică: În cele 164 de puncte ale anchetei Pop, 30 subiecte mai cunosc, pe lângă limba maternă (română), o limbă, de obiceiu a populației minoritare conlocuitoare, 5 subiecte mai cunosc două limbi, iar 3 subiecte chiar trei limbi

[4]) E cazul dela Orăștie și Hunedoara, etc , al căror graiu este mai modernizat decât împrejurimile. Subiectul dela Orăștie evita palatalizarea labialelor, pe când în împrejurimi acest fenomen este curent.

BDD-A14801 © 1931-1933 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:56:13 UTC)

Constatând conservatismul satelor, le-am preferat orașelor [1]).

După planul fixat, ALR.-ul va studia 350 de puncte cu chestionarul normal și 115 puncte cu cel desvoltat. Față de cele 752 localități anchetate de G. Weigand pentru dialectul daco-român, numărul punctelor ALR.-ului pare prea mic. Nu trebue să uităm însă următorul fapt important: Weigand a avut un chestionar *numai de 114 cuvinte*, pe când cei doi anchetori ai ALR.-ului au în chestionarele lor, împreună, *peste* 7000 *de întrebări*. Ca *material lnguistic* un sat din ancheta Pop ar corespunde la 19 sate de ale lui Weigand, iar în ancheta Petrovici la 42 de sate. Până acum materialul adunat de cei doi anchetori reprezintă *de cinci ori mai mult decât cel adunat de G. Weigand* [2]).

Față de celelalte Atlase romanice, rețeaua punctelor ALR -ului *nu este rară*. În Atlasul francez al lui J. Gilliéron un punct corespunde, aproximativ, la 830 km²; în cel catalan al lui A. Griera la 600 km²; în cel italo-elvețian al lui K. Jaberg și J Jud la 765 km²; în cel al lui M. Bartoli la 310 km². În ALR. (ancheta Pop) un punct corespunde la 840 km². Dacă adăugăm și punctele din ancheta Petrovici, atunci un punct din Atlasul român corespunde la 634 km².

După numărul populației, un punct din ALF. corespunde, aproximativ, la 64 000 locuitori; în AIS. la 98.000 loc.: în ALIt. la 40.000 loc.; în ALR. (ancheta Pop) la 50 000 loc , și, împreună cu localitățile anchetate de Petrovici, la 38.000 locuitori. Deci, *după populație*, ALR.-ul are *rețeaua cea mai densă* dintre toate celelalte atlase.

Împrejurarea că regiunile periferice ale Românismului păstrează

---

[1]) O statistică subt acest raport este instructivă În cele 164 puncte avem: 8 orașe, 17 centre de plasă, 121 sate mai mari, 9 sate unde, vara, deși nu este o stațiune climaterică propriu zisă, vin orășenii « la aer », 1 stațiune balneară (modestă), 3 sate mici (mai aproape de 500 de suflete decât de o mie) și 5 puncte dincolo de frontierele actuale ale țării

[2]) G. Weigand în cele 752 de sate a primit 85 728 de răspunsuri; Pop a primit până acum în cele 164 de sate *(numai din Provinciile alipite)* 350 800 de răspunsuri; iar Petrovici, în cele 33 de sate, 153 000 de răspunsuri. Deci ca *material*, Pop a anchetat până acum 3077 puncte de ale lui Weigand, iar Petrovici 1429 puncte. Raportate satele la material, cei doi anchetori ai ALR.-ului ar fi putut ancheta până acum, cu un chestionar *numai de 114 întrebări* 4506 sate de ale lui Weigand.

BDD-A14801 © 1931-1933 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:56:13 UTC)

particularități mai arhaice [1]) față de graiurile satelor din hotarele țării, ne-a făcut să anchetăm și localități dincolo de frontieră. Până acum s'au anchetat sate de felul acesta numai în Cehoslovacia și în Rusia (cu refugiați de curând) [2]), însă avem de gând să facem asemenea anchete și în Ungaria, Jugoslavia și Bulgaria, precum și la Aromâni, Meglenoromâni și Istroromâni.

Materialul adunat de subsemnatul, în cele 164 de puncte, cuprinde peste 350.000 de fișe și aproape un milion de forme dialectale. Cel adunat de E. Petrovici, în cele 33 de puncte (socotite și cele minoritare) cuprinde 153 000 de fișe cu aproximativ o jumătate de milion de forme dialectale.

E necesar să mai adaug următoarele, în legătură cu cartografiarea răspunsurilor. Toată țara s'a împărțit, arbitrar, în 39 de sectoare. În fiecare din acestea s'a fixat un număr de puncte, între 15 și 30. Dintre acestea s'au studiat și se vor studia numai 6—11 de sector, respectându-se rețeaua de 30—50 de km. între un sat și celălalt [3]). Restul până la 15 sau 30 de puncte nu sunt anchetate de ALR. Numerele rămase libere vor putea fi utilizate de alte anchete pe teren, ce se vor face de alți cercetători sau de noi, dacă vom căuta să demonstrăm ce ne-a scăpat neobservat din rețeaua cu care lucrăm. ALR.-ul, îmbrățișând întreagă țara,

---

[1]) Se verifică și în dacoromână părerea lui M. Bartoli, din *Introduzione alla neolinguistica*, Geneva, 1925, că ariile periferice sunt mai conservative.

[2]) În Cehoslovacia satul Apșa-de-Jos, în Rusia: Stroiești, Jura, Butur și Nezavertailovca, de pe malul stâng al Nistrului. Mă mărginesc să semnalez două cazuri. Lângă Cernăuți și în satele din jud. Hotin, care nu sunt pe malul Prutului, se întâlnește curentă rostirea ĉ în loc de *ŝ*, din graiul moldovenesc, deci *ĉine* nu *ŝine*. Se pare că rostirea *ŝ*, relativ mai nouă, n'a acoperit, nu s'a întins și peste ultimele așezări ale Românismului. — În partea estică a Basarabiei și dincolo de Nistru, pers. 1 din pl la indicativul prezent al verbelor de conj. I are următoarea formă: *dam* (pt. dăm), *luam* (pt. luăm), *lam* (pt. lăm, dela «a la»), *stam* (pt. stăm). Această rostire, mai ales că ea există și în istroromână (unde *a* corespunde unui *a* accentuat), ar putea fi o dovadă a păstrării formei latine în *-ámus*. — Asupra acestor particularități și altora asemănătoare, vom reveni cartografiind câteva răspunsuri.

[3]) Se mai adaugă la fiecare sector 3—4 puncte anchetate de E. Petrovici, cu chestionarul desvoltat. Distanța dintre satele anchetate de Petrovici este între 90—110 km Răspunsurile, nefiind identice, întrebările vor fi cartografiate deosebit.

BDD-A14801 © 1931-1933 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:56:13 UTC)

a trebuit să-și fixeze o rețea mai rară, spre deosebire de anchetele regionale, care se pot face tot în al doilea sau al treilea sat. Anchetele ulterioare, rămânându-le un suficient număr de puncte, vor avea posibilitatea să intercaleze în cercetări și materialul din ALR. Numerotarea s'a început din sudul Banatului și s'a continuat pentru tot Ardealul, apoi în Bucovina, Basarabia, Moldova, Muntenia, Oltenia și Dobrogea. Un exemplu: sect. I cuprinde partea Sud-estică a Banatului, având numere dela 1—30. Din acestea s'au anchetat de Pop următoarele: 1) (comuna Jupalnic, j. Severin), 5 (Bârzasca, j. Caraș), 9 (Cărbunari, j. Caraș), 12 (Borlovenii Vechi, id.), 18 (Cornereva, j. Severin), 24 (Maidan, j. Caraș), 26 (Măru, j. Caraș), 28 (Câlnic, id.). De E. Petrovici, în acest sector, s'au anchetat următoarele sate: 2 (Pecenișca, j. Severin), 27 (Glimboaca, id.) și 25 (Carașova, j. Caraș) și 29 (Secășeni, j. Caraș), ambele cu populație minoritară (slavă). În acest sector deci mai rămân 18 numere libere pentru viitoarele anchete. Pentru a ușura cartografierea și a nu avea patru cifre, numerele punctelor ALR.-ului nu vor trece de 999.

Din acest bogat material prezint, în cele următoare, câteva constatări, bazate pe hărțile alcătuite, din care pot fi publicate numai două *(soage* și *mână)*, din pricina greutăților financiare.

## 2. CUM DISPAR TERMENII VECHI ADMINISTRATIVI ȘI CUM SE ÎNCETĂȚENESC CEI NOI

Chestionarul normal cuprinde un număr însemnat de întrebări prin care se urmărește *terminologia administrativă, militară* sau numele unor obiecte de *primă necesitate* (de ex. *chibrit*), deși se știa că, în Provinciile alipite, se vor întâlni, aproape exclusiv, cuvinte luate din limbile stăpânitorilor veacurilor trecute. Recunoaștem acum că răspunsurile, primite la aceste întrebări, sunt extrem de instructive pentru cunoașterea procesului de eliminare a terminologiei străine, precum și o accentuată tendință de încetățenire a cuvintelor românești din Vechiul Regat.

BDD-A14801 © 1931-1933 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:56:13 UTC)